Rayat Shikshan Sanstha's

Arts, Science and Commerce College, Ramanandnagar (Burli)

Tal.:-Palus; Dist.:- Sangli

Research promotion committee: 2018-19

Meeting Notice no.-1

Date: 26/07/2018

All members of Research Promotion Committee are hereby informed that, the first meeting during academic year 2018-19 will be held on 27 / 07 / 2018 at 11:30 am in the Principal's cabin under the guidance of Hon. Prin. Dr. S. T. Salunkhe. So be present for the same in time.

Agenda:

1. To review activities of previous year.
2. To discuss objectives of the current year.
3. To discuss distribution of work.
4. To talk about about activities to arrange as per the objectives.

Members of the Committee:

1. Dr. Ms. Raut V.S.	Chairman	SRaut
2. Dr. K. M. Bhise	Member	
3. Dr. T.S. Bhosale	Member	
4. Dr. A. K. Patil	Member	AP

A.S.C. College, Ramanandnagar • BURLI

Principal

Arts, Science & Commerce College, Ramanandnagar (Burli)

A. S. C. College Ramanandnagar

REDMI NOTE 8 PRO
AI QUAD CAMERA

Rayat Shikshan Sanstha's

Arts, Science and Commerce College, Ramanandnagar (Burli)

Tal.:-Palus; Dist.:- Sangli

Research promotion committee: 2018-19

Minutes of Meeting No.-1

Date: 27/07/2018

The first meeting of Research promotion committee during academic year 2018-19 was held in principal cabin on 27/07/2018 at 11:30 am under guidance of Hon. Prin. Dr. S. T. Salunkhe The following members were present for the meeting,

Member of the Committee present for the meeting

1. Dr. K. M. Bhise Member
2. Dr. T.S. Bhosale Member
3. Dr. A. K. Patil Member

Minutes of the Meeting:

Various issue were discussed and following transactions were made during the meeting-

1. A review of last year committee report was taken by chairman of committee.
2. After discussion, the objectives were finalized by taking into consideration, last year performance of committee.
3. It is decided to motivate teachers to make use advanced resources like N-List journals for research, which will also tend to increase the quality of research.
4. It is decided to conduct Avishkar research activity and Rayat Inspire project during current year also. The work related to Avishkar and Rayat Inspire project was shouldered to Dr. T.S. Bhosale sir.
5. It is decided to organize a workshop that will train students regarding systematic conduct and documentation of research.
6. It is decided to organize a poster competition based on research activity.
7. It was decided to collect and maintain data related to research activities (research papers, orientation, refresher courses, minor, major research project sanction letters, utilizations etc). All data

REDMI NOTE 8 PRO
AI QUAD CAMERA

Rayat Shikshan Sanstha's
Arts, Science and Commerce College Ramanandnagar (Burli)
2018-19

Research promotion committee report

"To encourage teachers and students to carry out research" with this intention Research promotion committee was established in the college.

At the beginning of academic year a meeting of committee was arranged to discuss committee work.

Faculties were motivated to submit major and minor research projects to

decided to collect at the end of April month. This task was shouldered to Dr. Raut V.S.

8. It was decided to encourage faculty members to conduct research activity, to register for Ph.D., to submit major, minor research project and for paper presentation in workshop, seminar and conferences.
9. All above discussions unanimously approved by all committee members. Meeting had been concluded by chairman with the permission of Principal.

Chairman,
Research promotion committee

Principal,
A. S. C. College Ramanandnagar (Burli)

Ramanandnagar • A.S.C. College, BURLI

Rayat Shikshan Sanstha's

Arts, Science and Commerce College, Ramanandnagar (Burli)

Tal.:-Palus; Dist.:- Sangli

Research promotion committee: 2018-19

Meeting Notice

Date: 26/02/2019

All members of Research Promotion Committee are hereby informed that, the meeting of our committee will be held on 27 / 02 / 2019 at 10:30 am in the Principal's cabin under the guidance of Hon. Prin. Dr. S. T. Salunkhe. So be present for the same in time.

Agenda:

1. Review of previous meetings.
2. Collection of research activity supporting documents.
3. Any other issue with permission of Principal

Members of the Committee:

1. Dr. Ms. Raut V.S.	Chairman	VRaut
2. Dr. K. M. Bhise	Member	KMB
3. Dr. T.S. Bhosale	Member	TSB
4. Dr. A. K. Patil	Member	AP

VRaut

Chairman

Research Promotion Committee

Principal,

A. S. C. College Ramanandnagar

Ramanandnagar • A.S.C. College, BURLI

Rayat Shikshan Sanstha's

Arts, Science and Commerce College, Ramanandnagar (Burli)

Tal.:-Palus; Dist.:- Sangli

Research promotion committee: 2018-19

Minutes of Meeting

Date: 27/02/2019

The meeting of Research promotion committee was held in principal cabin on 27/02/2019 at 11:30 am under guidance of honorable Prin. Dr. S. T. Salunkhe The following members were present for the meeting,

Member of the Committee present for the meeting

1. Dr. K. M. Bhise	Member
2. Dr. T.S. Bhosale	Member
3. Dr. A. K. Patil	Member

Minutes of the Meeting:

The following transactions were made in the committee meeting-

1. The minutes of the last meeting put forth by chairman.
2. It is decided to collect documents of research activity which includes front pages of research papers, orientation, refresher courses certificates, Avishkar activity report etc.
3. It is decided to give letter of appreciation to the faculties with special achievements in research.
4. It was decided to prepare a proposal of women study centre. All above transactions made commonly and sanctioned by all committee members. Meeting has been concluded by the chairman with the permission of chairman.

Chairman
Research Promotion Committee

Principal,
A. S. C. College Ramanandnagar

Ramanandnagar • A.S.C. College, BURLI

Rayat Shikshan Sanstha's

Arts, Science and Commerce College, Ramanandnagar (Burli)

Tal.:-Palus; Dist.:- Sangli

Research promotion committee: 2018-19

Notice

Date: 27/07/2018

All the Head of departments are hereby informed that in order to promote research activity at college level, all are requested to prepare individual minor research project and major research project in departmental collaboration. Also they are requested to make use of advanced resources as N-List (National Library and information services) facility availed by college, while writing research papers. All heads are requested to convey this information to their departmental collague. Any query related to this can be discussed with research promotion committee in the college.

Principal
Arts, Science & Commerce College,
Principal
A. S. C. College Ramanandnagar

Sr. No.	Head of Department	Signature
1	English	
2	Marathi	
3	Hindi	
4	Economics	
5	History	
6	Geography	
7	Political Science	
8	Physical Education	
9	Library	
10	Commerce	
11	B.C.A	
12	Physics	
13	Chemistry	
14	Zoology	
15	Botany	
16	Statistics	
17	Mathematics	

Ramanandnagar A.S.C. College, BURLI

REDMI NOTE 8 PRO
AI QUAD CAMERA

Rayat Shikshan Sanstha's

Arts, Science and Commerce College Ramanandnagar (Burli)

2018-19

Research promotion committee report

"To encourage teachers and students to carry out research" with this intention Research promotion committee was established in the college.

At the beginning of academic year a meeting of committee was arranged to discuss committee work.

Faculties were motivated to submit major and minor research projects to various funding agencies. Dr. N.S. Patil has submitted minor research project. College faculties are motivated to register for courses as M.Phil, Ph.D. One faculty Mr. K.L. Pawar of English department is on study leave for Ph. D work under faculty development programme. During current year four faculties were completed their Ph.D. and are honored by college by giving appreciation letter.

To develop research aptitude among students, Rayat shikshan sanstha started Rayat inspire project and Avishkar competition. We have organized one day workshop on Avishkar research project. In this workshop Dr. R.D. Bodare and Prof. R. J. Patil guided the students regarding various aspects of research activity and conduction of research project. 103 students and 10 faculties have actively participated in the same.

Students are always encouraged to participate in Inspire and Avishkar research projects by our faculties. Junior college and senior college students have actively participated in it. The state level Avishkar research competition was held at P.D. V. P. College Tasgaon on 24th December 2018. Total twelve students were participated in it. Miss Pooja patil and Miss. Pratiksha Hippargi stood first in humanities, fine arts while Miss. Rutuja Salunkhe and Miss. Pallavi Sakhare achieved second rank in Medicine and pharmacy section. These four students further participated in central Avishkar competition. These students are provided with sufficient funds for their research work under research seed money scheme.

Chairman

Research promotion committee

REDMI NOTE 8 PRO

Rayat Shikshan Sanstha's

Arts, Science and Commerce College Ramanandnagar (Burli)

Research Publications

2018-19

Sr. No.	Title of the paper	Name of the author	Title of the journal	ISSN/ ISBN numbers
1.	Electrochemical and surface deformation studies on electrodeposited nanostructured Bi2Te3 thin films	Dr. Thorat J. B. (Physics)	Optics and Laser Technology	0030-3992
2.	Study of Fertility parameters of Rural women from western Maharashtra	Ms. N. S. Patil (Statistics)	International Journal of Scientific research and reviews	2249-9571
3.	Demographic profile of rural population from western Maharashtra of India	Ms. N. S. Patil (Statistics)	International journal of health sciences and research	2249-9571
4.	Nawal El Saadawi's'God Dies by the Nile' and Female Genital mutilation: A patriarchal symbol of chastity	Ms. S. S. Nadaf (English)	Online InternationalInterdisciplinary research journal	2249-9598
5.	Present status of Agriculture in Maharashtra (India)	Dr. A. K. Patil (Economics)	Aayushi International Interdisciplinary research journal	2349-638x
6.	Boli Bhugol: Sankalpana va swarup	Mr. M. B. Chavan (Marathi)	Research Journey	2348-7143
7.	Manvatecha dipstambh: Shri danamma devi	Mr. M. B. Chavan (Marathi)	Research directions	2321-5488

8.	Marathi payogshil kadambari	Mr. M. B. Chavan (Marathi)	Ajanta	2277-5730
9.	Savarkaranchi striyavishayichi Bhumika	Mr. M. B. Chavan (Marathi)	Research Journey	2348-7143
10.	Sant sahityachi falshruti vatatvdyan	Dr. D. M. Kone (Marathi)	Research Journey	2348-7143
11.	Chitrapat samajun ghetana	Mr. T. T. Chavan (Marathi)	Aayushi international interdisciplinary research journal	2349-638x
12.	Bhatakya vimukth jamatitil mahilanchi stithi–ek drutikshep	Ms. S. J. Mane (Political Science)	Research Journey	2348-7143
13.	Mahatma gandijicha strivishayak drustikonania ajachi stithi	Ms. S. J. Mane (Political Science)	Research Journey	2348-7143
14.	Eye Phone(Activating Mobile phones with your eyes	Miss S.R. Chavan (BCA)	Research journal of India	2349-9370
15.	Shram sanskrutia ani mahanagariy kavita	Mr. T. T. Chavan (Marathi)	Shivim Sansodhan patrika	2319-6025
16.	Hindi anuvadit natak sahityaki pravrutiya	Mr. N. H. Kumbhar (Hindi)	Vartavahak	2321-8789
17.	Preparing student as a better citizens(A boon of society) through values in higher education	Dr. V.B. Patil (Chemistry)	Research directions	2321-5458

SRaut

Chairman
Research Promotion Committee

Optics and Laser Technology 113 (2019) 384–393

Contents lists available at ScienceDirect

Optics and Laser Technology

journal homepage: www.elsevier.com/locate/optlastec

Full length article

Electrochemical and surface deformation studies on electrodeposited nanostructured Bi_2Te_3 thin films

J.B. Thorat[a,b], S.V. Mohite[c], S.B. Madake[c], R.D. Suryavanshi[c], K.Y. Rajpure[c], T.J. Shinde[d], V.J. Fulari[b], N.S. Shinde[b,e,*]

[a] Art, Science and Commerce College, Ramanandnagar (Burli), Shivaji University, Kolhapur 416004, India
[b] Holography and Non-linear Optics Laboratory, Department of Physics, Shivaji University, Kolhapur 416004, India
[c] Electrochemical Materials Laboratory, Department of Physics, Shivaji University, Kolhapur 416004, India
[d] Smt. Kusumtai Rajarambapu Patil Kanya Mahavidyalaya, Shivaji University, Kolhapur 416004, India
[e] Karmaveer Bhaurao Patil College, Islampur, Shivaji University, Kolhapur 416004, India

HIGHLIGHTS

- The surface deformation study of nanostructured Bi_2Te_3 thin films by DEDHI technique.
- Structural analysis of Bi_2Te_3 thin films.
- Effects of varying electrolyte solution concentration on physico-chemical properties of Bi_2Te_3 thin films.
- EIS study of synthesized thin films.

ARTICLE INFO

Keywords:
Electrodeposition
Bi_2Te_3
Electrochemical properties
DEDHI
Holography
EIS

ABSTRACT

In this article, we have used double exposure digital holographic interferometry (DEDHI) technique for surface deformation study and hologram recording during synthesis of the Bi_2Te_3 thin films by electrodeposition method. The synthesized Bi_2Te_3 thin films were characterized structural, morphological, electrochemical, wettability and surface deformation study. Further the holograms are recorded during the electrodeposition process by varying the concentration of electrolyte. From the recorded fringes the stress, deposited mass and thickness have been calculated. It is observed that the fringe width, mass of deposited thin films, and stress to substrate changes with the concentration of electrolyte. The DEDHI technique is found more reliable for thickness measurement in electrodeposition process. The EIS study confirms that the deposited material is highly conducting.

1. Introduction

A hologram is a 3D photography which gives detail information of object under the illumination [1]. The theory of holography was first time developed by scientist Dennis Gabor in 1947 [2]. Generally holography technique is used in current and future applications like data storage, holographic packaging, medical records, smart cards etc. Holographic interferometry technique is broadly used in nondestructive measurement for investigation of stress, strain and vibration in the structures of materials [3]. Nowadays a new technique is proposed in holographic interfeometry in which charge-coupled-device detector (CCD) is used for recording of holograms. One carries out the reconstruction of the object wave with mathematical methods by numerically solving the Fresnel transformation. The digital sampling and numerical reconstruction has some advantages compared with photographical recording and optical reconstruction. In this case, developing of the film by using chemical and physical processes are avoided and the reconstruction of image made simple without a light source [4].

Bismuth Telluride (Bi_2Te_3) is a one of the chalcogenides material which has various significant applications such as, photoelectrochemical [5], solar cell [6], thermoelectric generator [7], photodetector [8], topological insulator [9], Ohmic back contact of CdTe solar cell [10], solar thermoelectric generator [11] etc. Bi_2Te_3 thin films were prepared by different physical and chemical methods such as, hydrothermal route [12], spin-coating method [13], co-evaporation

* Corresponding author.
E-mail address: nsshinde66@gmail.com (N.S. Shinde).

https://doi.org/10.1016/j.optlastec.2019.01.008
Received 12 July 2018; Received in revised form 10 December 2018; Accepted 7 January 2019
0030-3992/ © 2019 Elsevier Ltd. All rights reserved.

2

Research article Available online www.ijsrr.org ISSN: 2279–0543

International Journal of Scientific Research and Reviews

Study of Fertility Parameters of Rural Women fromWestern Maharashtra

N. S. Patil[1*], B. G. Kore[2] and S. V. Kakade[3]

[1]A. S. C. College, Ramanandnagar, Dist.: Sangli
[2]Department of Statistics, Balwant College, Vita, Dist.: Sangli
[3]Krishna Institute of Medical Sciences, Karad, Dist.: Satara
Email: 1: ism.neeta@rediffmail.com, 2: korebg2005@yahoo.com,
3: satishvkakade@yahoo.co.in

ABSTRACT:

Fertility and mortality are fundamental determinants of population Growth in order to understand the changes in the genetic structure of a population.Fertility plays a vital role in the study of population dynamics and thereby its analysis is of great potential in the field of demography. Fertility not only affects the size of population but also affects the age and sex structure of the population.This study highlight on various fertility related aspects of women in reproductive age from rural Western Maharashtra.

Seven villages of Palustaluka of Sangli district of Maharashtra were selected randomly satisfying criteria of population <5000 as per census 2011. Data, from females of age 15 to 49 years, related to demographic and fertility parameters were collected by visiting house to house.

The fertility data revealed the smaller Crude Birth Rate (CBR) of 9.4 per one thousand population. The General Fertility Rate (GFR) indicated 34.6 births per year per one thousand women of childbearing age.Child women ratio (CWR) determined for different denominators showed 231.3 to 317.9 children of age less than 5 years to 1000 women of child bearing age.

The future of entire society depends on family formation and hence studies of human behavior in relation to fertility are useful in understanding the social changes.

KEY WORDS: Census, Fertility, Crude birth rate, Child women ratio, ASFR, Education differential

***Corresponding Author:**

N. S. Patil

A. S. C. College,

Ramanandnagar, Dist.: Sangli

IJHSR International Journal of Health Sciences and Research
www.ijhsr.org
ISSN: 2249-9571

Original Research Article

Demographic Profile of Rural Population from Western Maharashtra of India

N. S. Patil[1], B. G. Kore[2], S. V. Kakade[3]

[1]Assistant Professor (Statistics), A. S. C. College, Ramanandnagar, Dist.: Sangli, Maharashtra, India
[2]Associate Professor & Head, Department of Statistics, Balwant College, Vita, Dist.: Sangli, Maharashtra, India
[3]Associate Professor (Statistics), Krishna Institute of Medical Sciences, Karad, Dist.: Satara, Maharashtra, India

Corresponding Author: N. S. Patil

ABSTRACT

India is the second most populated country in the world. Since 1901 census, the rural population is found to be declining steadily. However, though there is rapid growth in urbanization, still the bulk of population is residing in rural area.
The objective of this study was to assess the present pattern of rural population to understand the future population trend.
Seven villages with population < 5000 were randomly selected from Sangli district of Maharashtra. These 7 villages comprised the population of 10,489.
Sex ratio was 926 females per 1000 males. 38.0% of the population was below the age of 25 years while 55.4 % below the age of 35 years. Age-sex structure revealed the high population proportion at 20-25 years in both sexes with declining proportion in both directions of the age. The total Dependency Ratio (modified) of 46.9% indicted high burden on the productive part of the population.

Key words: Sex Ratio, Population Proportion, Dependency Ratio

INTRODUCTION

The demographic profile of a country indicates the risk groups across age and sex. Most low and middle income countries for instance, have a classic expansive population pyramid which depicts a 'youth bulge' or a greater proportion of younger people. [1]

There is decline in growth rate of rural India by 5.9%, from 18.1% (1991 to 2001) to 12.2% (2001 to 2011). This sharp decline resulted in reducing rural population proportion from 72.19% to 68.84% as per census 2001 and 2011, respectively. This increased trend of migration towards urban area formed 2279 new villages. During two census years 2001 and 2011 there was no improvement in rural sex ratio (946 vs. 947) but improved rural literacy (58.7% vs. 68.9%) characterized by high improvement in female literacy (increase of 12.7%) than male literacy (increase of 7.9%). [2]

Demographic information is critical to priority setting for preventive, promotive, curative and rehabilitative health care services and the allocation of resources to meet the needs of the various sectors of the population.

Though urbanization is increased, still there is big bulk residing in rural area. The rural population has to play the equal role in the upcoming India. Thus the present study was undertaken to know the recent scenario of the characteristics of rural population as well as its structure.

MATERIAL AND METHODOLOGY

Data was collected from randomly selected villages of Palus taluka of Sangli district of Maharashtra satisfying criteria of

4

Nawal El Saadawi's 'God Dies by the Nile' and Female Genital Mutilation: A Patriarchal Symbol of Chastity

Sumaiyya Samsher Nadaf [a], A. D. Joshi[b]
[a]Assistant Professor, A. S. C. College, Ramanandnagar, (Burli) Kirloskarwadi. Tal.Palus, Dist.Sangli , MS, India
[b]Associate Professor, Head Dept. of English, Sadashivrao Mandalik Mahavidyalaya, Murgud, Tal.Kagal, Dist.Kolhapur, MS, India

Abstract

Culture is the platform where ideologies are born and literature is the expression of these ideologies. These assets are vain of patriarchy. The author of this paper has naturally chosen to write about novel and that too less noticed and less studied, in India, novels of Nawal El Saadawi, an Egyptian writer. Female Genital Mutilation (FGM) is a recurrent theme in Saadawi's fiction. It is related to cultural practices and ideologies that may or may not have sanctioned in the religion. The FGM comprises all procedures involving partial or total removal of the external female genitalia or other injury to the female genital organs whether for cultural, religious or other non-therapeutic reasons and does not include medically prescribed surgery or that which is performed for the symbol of women's chastity. The ideology nurtured by the patriarchy almost forces the innocent girls to go through this unhygienic and unscientific surgery. The Egyptian novelist, Nawal-El Saadawi, protests against the oppression of women through the practice of female circumcision. One of her missions in writing the 'novel of protest' is to seek justice for the women who are the victims of the patriarchy. The present paper intends to analyze theme FGM in the novel of Nawal El Saadaw's **God Dies by the Nile (1985)**. The aim of present paper is to focus on unhealthy practices emerged by wrong ideologies. This will be done keeping the Egyptian cultural and religious background in mind since that is where Saadawi's novels are set.

KEYWORDS:FGM, Superstition, Chastity, Sexual Oppression, Abolition of Human Right, etc.

Introduction

Although the religion, culture and gender are foundational social constructs operating on the basis of social psychology and organization, three constructs cannot be placed separately and equally, on the same level but interdependent with each other. Religion is an integral part of culture a class of officials who to preserve and proliferate ethical norms for regulation of daily lives of individuals and communities. On the other hand gender is the social construct of sex. The gender identity is a form of norms of behavior imposed on men and women by culture and religion. The systematic domination of women by men, women's exclusion from public power, and their subjugation to patriarchal power within family is the scenario of woman. In many cultures of the world, women are victim of socio-cultural suppression. Historically religion has whether contributed to the marginalization of women or provided the platform for male domination of society.

Present Status of Agriculture in Maharashtra (India)

Dr. Anna K. Patil
Head,
Department of Economics,
A.S.C.College, Ramanandnagar,
Dist. Sangli, Maharashtra, (INDIA)

5

Introduction:

Maharashtra is one of the largest, wealthiest and most developed states in India by current economic indicators. It is third-most urbanised state with urban population of 45% of whole population. Although Maharashtra is a highly industrialized state of India, agriculture continues to be the main occupation in the state. About 51 per cent labour force is engaged in agriculture and its contribution in GDP was 11.9 per cent. Its impact is felt in the manufacturing sector as well as the services sector as the rural population has become a significant consumer of goods and services in the last couple of decades.

Since most of the cultivable land is still rain-fed, the Southwest Monsoon season between June and September is critical to the food sufficiency and quality of life in the state. Therefore, the agricultural calendar of Maharashtra and other parts of India is governed by Monsoon. Any fluctuations in the time distribution, spatial distribution or quantity of the monsoon rains may lead to conditions of floods or droughts causing the agricultural sector to adversely suffer. This has a cascading effect on the secondary economic sectors, the overall economy, food inflation and therefore the overall quality and cost of living for the general population. Districts in Western Maharashtra on the Deccan plateau such as Pune and Ahemadnagar and the Marathwada region are particularly prone to drought.The net irrigated area totals only 33,500 square KM or about 16% of cultivable land.Principal Monsoon crops include Rice, Jowar, and Bajari. Other crops include Wheat, Pulses, vegetables and onions.The main Cash crops include cotton, sugarcane, turmeric, and several oil seeds including groundnut, sunflower and soyabean. The state has huge areas, under fruit cultivation of which mangoes, bananas, grapes, and oranges are the main ones.

Objectives of the Study:

Following are the main objectives of the present research work.

1. To study the fluctuated growth rate of agriculture in Maharashtra.
2. To study the share of agriculture sector in state economy.
3. To study the land use statistics of the state.
4. To study the pattern of operational land holding in Maharashtra.

Hypothesis

1. Area under cereals has shifted toward pulses and oilseeds.
2. Numbers of small and marginal farmers has increased with decreased size of land holding.

Methodology and Data base

To assess the present status of agriculture in Maharashtra with numbers of land holders, size of operational land holding, variations in area under major crop groups used latest data from various authentic secondary sources.

Keeping in view the objectives and hypothesis of the study; some appropriate simple statistical techniques such as percentage and growth rate were calculated by using computer software like Excel, SPSS for relevant variables.

Growth Rate of Agriculture sector in Maharashtra

Maharashtra's per capita income was Rs1,47,399 in 2015-16, up 11.4 per cent from Rs1,32,341 in the previous fiscal and per capita income is expected to be at Rs 1,80,596 in 2017-18 and it is the leading state among major states in the country. In 2016-17, Maharashtra's per capital income was higher than several other states including Karnataka, Andhra Pradesh and Tamil Nadu. Maharashtra's GDP Per Capita crossed the US$2,000 threshold for the first time in 2011.State GDP of Maharashtra was Rs.27.96 lakh crore (US$430 billion) with this state stood first rank in India. State's GSDP to grow by 2.34 lakh crore in 2017-18 over 2016-17.

ISSN : 2348-7143
April 2019
RESEARCH JOURNEY Internationl Multidisciplinary E-Research Journal
Impact Factor (SJIF) - 6.261 *Special Issue 180 :* Social and Science Innovation

बोली भूगोल : संकल्पना व स्वरूप

6

प्रा. मोहन बाबुराव चव्हाण
आर्टस्, सायन्स अँण्ड कॉमर्स कॉलेज, रामानंदनगर.

१. प्रस्तावना :

मानवी जीवनव्यहार आणि अभिव्यक्ती यांच्या गरजेतून भाषांचा जन्म झाला. या भाषा त्या त्या समूह केंद्रावर निर्माण होत गेल्या. जगाच्या पाटीवरील मानवी समूहाकडून प्रथमत: बोलींचीच निर्मिती झाली आणि नंतर एकाच केंद्रस्थानी येणाऱ्या अनेक बोलींना सामवून घेणाऱ्या प्रमाण भाषेची निर्मिती झाली. एखादी भाषा बोलणाऱ्या समूहाचा अभ्यास केला असता असे दिसून येते की, एकच भाषा बोलणाऱ्या दोन व्यक्तीमधील भाषेत सारखापणा आढळून येत नाही. त्यांच्यात सूक्ष्म भेद आढळून येतात. मराठी भाषात अनेक बोलींचा समावेश होतो. त्यांच्या अभ्यास करण्यासाठी विविध तत्त्वांचा वापर केला जातो. एखाद्या बोलीचा अभ्यास करीत असताना तिचा सीमा निश्चित कराव्या लागतात. यालाच विषिष्ट बोली बोलणारा व्यक्तींचा समूह म्हणता येईल. बोलींच्या सीमा ढोबळ मानाने ठरवाव्या लागतात. सूक्ष्म बाबींचा विचार केला असता हीच बोली बोलणारा समूह इतर ठिकाणीही दिसून येतो. याची अनेक कारणे आहेत. बोली भूगोलाचा अभ्यासाने लोकव्यवहारोचे प्रत्यक्ष ज्ञान होते.

२. शोधनिबंधाचा उद्देश :

लोकजीवन समजून घेण्यासाठी बोली भाषांच्या अभ्यासाची आणि त्याविषयाच्या संशोधनाची गरज आहे. मानवी जीवन प्रादेशिक वैशिष्टयांनी बंदिस्त आहे. लोकजीवनाचा विविधांगी अभ्यास, बोलींचे सामर्थ्यआणि तिच्या सीमा यांचा अभ्यास होणे गरजेचे आहे.'बोली भूगोल' संकल्पना व स्वरूप यांचा उहापोह प्रस्तुत शोधनिबंधात करण्यात येणार आहे.

३. बोली भूगोल संकल्पना :

प्रादेशिक बोलींचा अभ्यास करणाऱ्या विद्याशाखेला 'बोली भूगोल' असे म्हणतात. इंग्रजीत याला 'dialect geogrpahy' हा शब्दप्रयोग वापरला जातो. भाषा भूगोल ही एकोणीसाव्या शताकतकाच्या उत्तरार्धात विकसित झालेली भाषाभ्यासाची शाखा आहे. भाषेचा अभ्यास करताना कोणताही एकाच शाखा निवडून परिपूर्ण अभ्यास होत नाही. यासाठी अनेक पद्धती आणि ज्ञानशाखांचा आधार घ्यावा लागतो. भाषेचा देश-काल-प्रदेश यांच्या सीमा असतात. यांचा अभ्यास करण्यासाठी 'भाषा भूगोल' या शाखेचा आधार घ्यावा लागतो. यात जागतिक भाषांचा समावेश होतो. तर एखाद्या भाषेच्या विविध बोलींचा अभ्यास करण्यासाठी 'बोली भूगोल'च्या सीमा निश्चित करून अभ्यास करावा लागतो. ''पोटभाषा किंवा बोलीचे क्षेत्र निश्चित करण्याचा म्हणजेच 'बोली भूगोल' पद्धतीने अभ्यास करण्याचा प्रयत्न झ्यूल झिल्येंशें (१८५४-१९२६) या फ्रेंच संशोधकाने केला. हा प्रयत्न फ्रान्समध्ये झाला. भारतात अशा प्रकारचा अभ्यास सर जॉर्ज ग्रिअर्सन (१८५१-१९४६) यांनी केला.'' (भाषाविज्ञान : संकल्पना व स्वरूप, पृ.२५०) बोलींचे अस्तित्व शोधण्यासाठी प्रादेशिक तत्त्वाचा आधार घ्यावा लागतो. उदा. वऱ्हाडी-विदर्भ, अहिराणी-खानदेश, कोकणी-कोकण. एखाद्या बोलीचा अभ्यास करण्यासाठी काही साम्यस्थळे निश्चित करून तिच्या अभ्यास करावा लागतो. शिवाय त्या बोलीच्या सीमावर्ती क्षेत्राचाही विचार करावा लागतो. तिचे केंद्र ठरवून सुरूवात आणि अंत यांच्याबरोबर इतर बोलींच्या परिणामाचाही अभ्यास करावा लागतो. उदा. खानदेशी व डांगी.

बोली भूगोलाचा भूभागानुसार नकाशा तयार केला जातो. परंतु त्या भूभागामध्येच बोली बोलली जाते आणि त्याच्या पलीकडील सीमेपासून ती बदलते हे अनुमान काढणे चुकीचे ठरणार आहे. अकोला किंवा वर्धा ही स्टेशने आली की वऱ्हाडी बोली सुरू होते असे म्हणणे यथायोग्य ठरणार नाही. बोलीचा केंद्रबिंदू ठरवता येतो, निश्चित सीमारेषा सांगता येत नाहीत असे म्हणणे यथार्थ ठरेल.

४. बोली भूगोल आणि इतर भाषाभ्यास पद्धतींचा सहसंबंध :

कोणत्याही एका अभ्यास पद्धतीने भाषाभ्यास परिपूर्ण होत नाही. एका विशिष्ट तत्त्वाने या भाषाभ्यास पद्धतींचा वापर होत असला तरी त्यांना इतर भाषाभ्यास पद्धतींचे सहकार्य घ्यावे लागते. बोली भूगोलाच्या अभ्यासासाठी इतर भाषाभ्यास पद्धतींचा आवलंब करावा लागतो. बोली भूगोल आणि ऐतिहसिक भाषाविज्ञान यांचा निकटचा सहसंबंध आहे. कोणत्याही वस्तूचे, व्यक्तीचे आणि संस्थेचे अस्तित्व स्थलकालाच्या तत्त्वाने बंधिस्त असते. भाषा ही एक सामाजिक संस्था असल्यामुळे त्याच्या अभ्यासासाठी ऐतिहासिक भाषाविज्ञानाचा आधार घ्यावा लागतो. बोली भूगोलाच्या विविध टप्प्यातील आवस्थांचा अभ्यास करण्यासाठी ऐतिहासिक भाषाविज्ञान महत्त्वाची भूमिका बजावते. समाजभाषाविज्ञान आणि भाषा बोली भूगोल यांचा जवळचा संबंध आहे. भाषेचा व्यवहारात प्रत्यक्ष वापर कसा केला जातो याचा अभ्यास समाजभाषाविज्ञानात केला जातो. समाजभाषाविज्ञाच्या अभ्यासकांना बोलीभूगोलाने अनेक पुरावे दिले आहेत. बोली भूगोल प्रारंभीला ध्वनिपरिवर्तन आणि शब्दसंग्रह यांचाच अभ्यास करीत होते. नंतर बोली भूगोल्याच्या विविधांगी अभ्यासाला समाजभाषाविज्ञानाने दिषा देण्याचे काम केले आहे. वर्णनात्मक भाषाविज्ञानामुळे बोली भूगोलाचा वस्तुनिष्ठ अभ्यास करता येतो. तौलनिक भाषाविज्ञानाने विविध बोली, एक किंवा अनेक कालखंडातील बोली आणि बोली भूगोल यांचा अभ्यास करता येतो. बोली भूगोल या प्रादेशिकबोलींच्या अभ्यास करणाऱ्या शाखेला इतर भाषाभ्यास पद्धतींचा वापर करावा लागतो. एवढेच नव्हे तर इतर भाषा अथवा बोली भाषेच्या अभ्यास पद्धतींना बोली भूगोल मदत करते.

५.बोली भूगोलाच्या कक्षा :

मराठी भाषेच्या विविध बोली आहेत. या बोलींचा वापर

UGC Sr. No. 1208 RESEARCH DIRECTIONS ISSN NO – 2321-5488
Impact Factor – 5.7 (UIF) Vol: 6 Issue: 7, December 2018

मानवतेचा दीपस्तंभः श्री दानम्मा देवी

प्रा. मोहन बाबूराव चव्हाण
आर्टस, सायन्स ॲण्ड कॉमर्स कालेज
रामानंदनगर (बुर्ली), ता. पलूस, जि. सांगली

7

प्रस्तावना –

गुड्डापूर हे जत तालुक्यातील छोटेसे गाव. जतपासून 22 किलोमीटर अंतरावर पूर्वेस वसलेल्या गावास फार मोठा ऐतिहासिक व धार्मिक वारसा लाभला आहे. लिंगायत हे जागतिक दर्जाचे श्रद्धापीठ श्री दानम्मा यांच्या सानिध्याने पावन झाले आहे. लाखो भाविकांचे श्रद्धास्थान अशी श्री दानम्मा देवीची ख्याती आहे. अनेक चमत्कारातून त्यांनी आपले देवत्व सिद्ध केले असले तरी मानवता धर्माचा दीपस्तंभ म्हणून त्यांच्याकडे पहावे लागेल. समाजातील अनिष्ठ रूढी, चालीरिती यांच्या विरोधात त्यांनी बंड केले. भारतभर भ्रमण करून मानवता धर्माच्या रक्षणासाठी हाती शस्त्रही घेतले.

जगन्माता, महाशरणी, वरदायिनी असा लौकीक असलेल्या श्री. दानम्मा यांनी वैभवशाली जत तालुक्यात उमराणी या गावी मानवी देहात जन्म घेतला. लिंगायत धर्माचे संस्थापक 'महात्मा बसवेश्वर' यांच्या त्या समकालीन होत्या. महात्मा बसवेश्वरांनीच त्यांचे 'दानम्मा' हे नाव ठेवले. गुड्डापूर या सासरमध्ये त्यांनी आपले महात्म्य प्रकट केले. उमराणी ही जन्मभूमी, बसवकल्याण ही धर्मभूमी तर गुड्डापूर ही त्यांची कर्मभूमी होती. उमराणीपासून श्रीशैल, बसवकल्याण ते गुड्डापूर असा त्यांचा प्रवास दैवी सामर्थ्याची साक्ष देणारा आहे.

कल्याण क्रांतीच्या शेवटच्या पर्वात समाजावर जुलूम व अन्याय झाला होता. वचनसाहित्य नष्ट करण्याचा प्रयत्न काही समाजविघातक सम्राटांनी केला. तेव्हा श्री दानम्मा यांनी निधड्या छातीने आपल्या पतीसमवेत त्यांच्या विरोधात निकराची झुंज दिली. शरणी दलाचे नेतृत्व केले. संपूर्ण भारतभर भ्रमण करून आपल्या तेजोवलयाने मानवता धर्माचा ध्वज अभिमानाने मिरविला. ही महान शरणी श्री दानम्मांची खरी ओळख आहे. कन्नड भाषा, साहित्य, चित्रपट, गीते यामधून श्री दानम्मा यांचे विपूल साहित्य आहे. महाराष्ट्राच्या भूमीत जन्मास आलेल्या श्री दानम्मांबद्दल मराठी साहित्यामधून फारच कमी माहिती उपलब्ध आहे.

शोधनिबंधाचा उद्देश –

सदर शोधनिबंधामध्ये दानम्मा देवी यांच्या जीवनकार्याचा तसेच चरित्रात्मक संशोधन पद्धतीतून आढावा घेण्याचा मानस आहे. तसेच दानम्मा देवी यांच्या तत्कालीन सामाजिक परिस्थितीत स्थान निश्चित करणे अभिप्रेत आहे.

प्राचीन हेमाडपंथी मंदिर

VOLUME - VIII, ISSUE - I - JANUARY - MARCH - 2019
AJANTA - ISSN 2277 - 5730 -IMPACT FACTOR - 5.5 (www.sjifactor.com)

८. मराठी प्रयोगशील कादंबरी

8

प्रा. मोहन बाबूराव चव्हाण
आर्टस्, सायन्स अ‍ॅण्ड कॉमर्स कॉलेज रामानंदनगर (बुर्ली), ता. पलूस, जि. सांगली.

१. प्रस्तावना

प्रस्तुत लेखामध्ये मराठीतील प्रायोगिक कादंबरीचा विचार करावयाचा आहे. मराठी साहित्यामध्ये प्रयोगशील ही संकल्पना हळूहळू रूढ होऊ लागली आहे. विशेषत: १९९० नंतर अधिक प्रयोगशील साहित्य मराठीमध्ये पहावयास मिळते. हे साहित्य साहित्यिकाने जाणून व न जाणता जे अनुभव घेतले ते अनुभव, निरीक्षण मांडत असताना वेगवेगळ्या पद्धतीने मांडण्याचा प्रयत्न केला तेव्हा आपणास प्रयोगशीलता पहावयास मिळते. वेगळी मांडणी, वेगळा आकार हेच प्रयोगाचे मूळ आहे. कथा, नाटक याप्रमाणेच कादंबरीमध्येही प्रयोग केले जातात. चांगला कादंबरीकार हा नेहमीच काही ना काही प्रयोग करीत असतो. कादंबरीमधील प्रयोगशिलता पाहण्याअगोदर; प्रयोगशील कादंबरी म्हणजे कायआणि प्रयोगशीलता यांचे स्वरूप पहावे लागते.

२. शोधनिबंधाचा उद्देश

मराठी प्रयोगशील कादंबरी अभ्यासणे आणि तिचे वेगळेपण व मूल्य अधोरेखित करणे, प्रस्तुत शोधनिबंधाचा उद्देश आहे. 'ज्या कादंबरीत आशय अभिव्यक्तीचे प्रयोग होतात.ती प्रयोगशील कादंबरी' अशी व्याख्या डॉ. नीला जोशी करतात. (शिविम संशोधन पत्रिका विशेषांक) पूर्वी प्रयोग ह्या शब्दाचा वापर विज्ञानाच्या प्रातांत अधिक होत असे. परंतु अलीकडे हा शब्द सर्वज्ञान शाखामध्ये पहावयास मिळतो. साहित्याच्या विकासासाठी प्रायोगिकता आवश्यक असते. मराठी नाटकाप्रमाणेच मराठी कवितेत रं.कृ. जोशींनी प्रयोग करण्याचा प्रयत्न केला, पण ते यशस्वी झाले नाहीत. परंतु कादंबरीत प्रयोगशीलता आणण्याचा प्रयत्न यशस्वी झालेला दिसून येतो. प्रयोग म्हणजे एका नव्या वेगळ्या मूलद्रव्याचा अविष्कार असतो. हे मूलद्रव्य आशयनिष्ठ व तंत्रनिष्ठ यांनी मिळून बनलेले असते. नावीन्य हे प्रयोगाचेच मूलतत्त्व असते. त्याचप्रमाणे हेही प्रयोगाचे मूल्य असते. प्रयोग गतिशीलता आणि विकास यांचे अधिष्ठान असते. प्रयोग हा शब्दचा अर्थाविषयी डॉ. सुधीर रसाळ म्हणतात, 'लेखकांच्या जाणिव शैलीला वाकविण्यात यशस्वी झाल्यास निर्माण होणारी साहित्यकृती त्या शैलीचा विकास घडवून आणते. अशावेळी अनेकदा तिला काही परिणामे नव्या कक्षा प्राप्त होतात. यांना आपण प्रयोग म्हणतो. हे प्रयोग लेखकांच्या संवेदशीलतेच्या, जाणिवांच्या संदर्भात अपरिहार्य असावे लागते.' साहित्याच्या संदर्भात प्रयोगाची व्याख्या 'किशोर सानप' याविषयी म्हणतात की, 'आशयनिष्ठ व तंत्रनिष्ठ मूलद्रव्याच्या संयोजनातून सशक्त सरंचनेचा नाविन्यपूर्ण शैलीयुक्त अविष्कार म्हणजे प्रयोय होय.'(पृ. १०)

मराठीतील प्रायोगिक कादंबरीचा विचार केल्यास प्रायोगिक कादंबरीची काही मूल्ये पाहता येतात. यामध्ये शैलीमूल्य, भाषिक मूल्य, तंत्रात्मक मूल्य आशयमूल्य इत्यादी शैली मूल्य म्हणजेच केवळ भाषाशैली

सावरकरांचे स्त्रियांविषयीची भूमिका

9

प्रा. मोहन बाबूराव चव्हाण,
सहाय्यक प्राध्यापक
आर्टस्, सायन्स ॲण्ड कॉमर्स कॉलेज, रामानंदनगर (बुर्ली) ता. पलुस, जि. सांगली, पिन ४१६ ३०८

प्रस्तावना :

सावरकरांचे सर्वच क्षेत्रातील विचार मूलत: अत्यंत पुरोगामी व क्रांतीकारक आहेत. मात्र त्यांनी आपल्या विचाराला व्यवहाराची मर्यादा घालून घेतल्यामुळे व एक तत्वचिंतक कर्ता सुधारक या भूमिकेतून त्यांनी आपले विचार मांडलेले असल्याने तो पुरोगामीपणा अनेकांच्या लवकर लक्षात येत नाही. त्यांची स्त्रियांविषयीची भूमिका अशीच आहे. या प्रश्नांवर त्यांनी स्वतंत्रपणे व सूत्रबद्धपणे लिहिलेले नाही किंवा या प्रश्नासंबंधी त्यांनी कोणती चळवळही केली नाही. स्त्री - स्वातंत्र्य हा सावरकरांना त्या परिस्थितीतील ज्वलंत प्रश्न वाटला नाही, ही वस्तुस्थिती आहे. ज्या काळात त्यांनी या प्रश्नांचे चिंतन केले, असा तो काळ होता. तेव्हा ते रत्नागिरीला होते, म्हणजे १९२५ नंतरचा काळ होता. राष्ट्रस्वातंत्र्य हे त्यांच्या पुढील मुख्य ध्येय होते. ते त्यांना राष्ट्रातील व्यक्तींच्या स्वातंत्र्यासाठीच हवे होते, तरी या व्यक्तिस्वातंत्र्यापेक्षा राष्ट्रस्वातंत्र्याचीच त्यांनी सतत चिंता केलेली आहे. ''मनुष्याची आत्मिक उन्नतीच नव्हे तर मानसिक उन्नती, नैतिक उन्नती ही पारतंत्र्याने खुंटते, म्हणून आम्हास भारताची स्वतंत्रता हवी होती'' अशी त्यांची भूमिका होती. व्यक्तिस्वातंत्र्य, स्त्री - स्वातंत्र्य, समता, सामाजिक न्याय इ. मूल्यांची स्वतंत्रपणे, चिकित्सकपणे त्यांनी कधीही मांडणी केलेली नाही. तथापि, त्यांच्या लेखातून व भाषणातून त्यांची स्त्रिविषयीची भूमिका पुरेशी स्पष्ट झालेली आहे. त्या भूमिकेचा आढावा घेणे प्रस्तुत शोधनिबंधाचा उद्देश आहे.

विधवा विवाह :

सावरकरांच्या काळात स्त्रियांच्या प्रश्नांची खूपच प्रगती झाली होती. सतीचा प्रश्न पूर्णत: मिटलेला होता. तसेच मुलींच्या प्राथमिक शिक्षणासही समाज अनुकूल झाला होता. सावरकरांच्या भाषेत सांगायचे तर ''मुलींच्या शाळांची पहिली स्थिती नि आताची स्थिती यात फार मोठी तफावत आहे. प्रारंभी शाळेकरिता मुली मिळत नसत. परंतु आता मुलींना शाळा कमी पडू लागल्या. मुलींना शिक्षणाची गोडी लागली. तेव्हा स्त्री शिक्षणाचा प्रश्नच जेव्हा आगरकरांच्या काळी ज्वलंत होता, तेवढा सावरकरांच्या काळात राहिलेला नव्हता. मुलीच्या लग्नाचे वय किती असावे हा वादही मिटला होता. बारा वर्षे मुलीच्या लग्नाचे वय हा कायदा जेव्हा अंमलात यायचा होता. विधवाविवाह हे समाजात मान्यता पावत होते व सावरकरांनी या विधवाविवाहाच्या बाजूने लिहिलेले आहे.

वयाच्या १९ व्या वर्षी लिहिलेली त्यांची या विषयावरील 'बालविधवा दु:स्थितीत कथन' ही दोनशेपेक्षा अधिक ओळींची दीर्घ कविता आहे. या दीर्घ कवितेतून स्त्रियांविषयीची त्यांची भूमिका अगदी स्पष्टपणे व्यक्त झालेली आहे. विधवा स्त्रीचे व्यक्तित्व, सामाजिक न्याय, समता इत्यादी साऱ्या मूल्यांवर बालविधवांच्या दु:स्थितीचे त्यांनी चित्रण केलेले आहे. साठीच्या पुरुषांनी नवे लग्न करायला हरकत नाही. तर तोच नियम स्त्रियांना का लावू नये? असा प्रश्नही सावरकरांनी या कवितेत उपस्थित केला आहे. ''विद्यादान द्यावे शाळा स्थापोनी विद्यावाते'', असे विधवा शिक्षणाविषयी ते सांगतात. स्त्री-शिक्षण, प्रौढविवाह, हुंडापद्धती, विधवाविवाह या विषयांभोवती स्त्रियांविषयीचा विचार सावरकरांच्या पूर्वीच्या काळात केंद्रित झालेला होता. त्यांच्या काळात हे विचार समाजाने तत्वत: स्वीकारले होते.

मनुस्मृतीतील पाखंडता :

१९३३ मध्ये 'मनुस्मृतीतील महिला' ही लेखमाला सावकरांनी स्त्रीविषयक प्रश्नांना वाहिलेल्या 'स्त्री' मासिकात प्रसिद्ध केली. त्यांच्या स्त्रीविषयक भूमिकेचे दर्शन या लेखमालेत आपल्याला घडते. प्रजापतीने स्त्रियांचा स्वभावच असा घडविला आहे की कोणताही पुरुष म्हटला की त्यांना हवासा वाटतो. अषा प्रकारे सावरकर भाष्य करतात. ''याहूनही कडक भाषेत लिहिलेले स्त्री दोषविषयक श्लोक बहुत आहेत त्या प्रकरणी इतकेच ध्यानी ठेवावे की, शास्त्रकार पुरुष होते. जर शास्त्रकार स्त्रियाही असल्या तर पुरुषदोष वर्णिताना हेच श्लोक पुरुषांनाही इतक्याच यथातथ्यपणे धर्मशास्त्रातील स्त्री दोषविषयक वर्णन सावरकरांना मुळीच मान्य नव्हते. धर्मशास्त्रातील औरस, क्षेत्रज, उत्तक, कृत्रिम, गूढोत्पन्न, कानीन, सहोढ, क्रीत, पौनर्भव व अपविद्ध इत्यादी दहा पुत्रांचे प्रकार त्यांनी दाखवून दिले आहेत. क्षेत्रज हा नियोग पद्धतीने झालेला पुत्र होय. गुढोत्पन्न म्हणजे लग्नानंतर अज्ञात पुरुषापासून पतीला न सांगता झालेला पुत्र होय. असाही पुत्र धर्म मानलेला आहे. मात्र आजच्या काळात सनातनी लोक औरस आणि दत्तक याशिवायच्या पुत्रांना धर्म मानायला तयार नाहीत. यावर सावरकरांनी केलेले भाष्य वाचण्यासारखे आहे ते म्हणतात, ''विवाहसंबंध जितके सयंतनि एकान्तिक असतील तेवढे चांगले.''

मनुस्मृतीतील ही वैवाहिक नीती ही रशियातील आजच्या स्त्री पुरुष संबंध विषयक नीतीसारखीच आहे, असा सावरकरांचा अभिप्राय आहे. ते म्हणतात, ''*या दहा पुत्रांच्या वर्गीकरणात आणि गांधर्ववादी* विवाहात व्यक्त होणाऱ्या त्या सत्ययुगातील स्त्री-पुरुषसंबंधीय वैवाहिक नीतीवरून असे म्हणावे लागते की, रषियातील आजची जी स्त्री-पुरुषसंबंधीय नीती, 'नवी नीती' म्हणून म्हटली जाते. स्त्रियांबद्दलचे सावरकरांचे असेच आणखी तीन लेख आहेत. 'मनुस्मृतीतील महिला' चा उत्तरार्थ म्हणून १९३६ मध्ये त्यांची 'प्राचीन यहुदी योषिता' ही लेखमाला 'स्त्री' मासिकात प्रसिद्ध झाली. यहुदी लोकांच्या पवित्र 'जुना करार' या धर्म ग्रंथातील म्हणजेच मोठमोठ्या ऋषितुल्य, राजकन्या, महर्षी, राजर्षी, यांच्या चरित्रातून नव्हे, तर देवदेवतांच्या चरित्रातूनही काही प्रसंग आजच्या बोल्शेव्हिय रशियातील स्त्री-पुरुषाबद्दलची

'RESEARCH JOURNEY' International Multidisciplinary E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) – 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)–0.676 (2013)
Special Issue 184 (A) : संत साहित्याची कालसापेक्षता
ISSN : 2348-7143
April - 2019

संत साहित्याची फलश्रुती व तत्त्वज्ञान

10

प्रा. दिलीप कोने
मराठी विभाग प्रमुख
कला, विज्ञान व वाणिज्य महाविद्यालय, रामानंदनगर (बुर्ली), ता. पलूस, जि. सांगली.

महाराष्ट्र ही संतांची भूमी आहे. संतश्रेष्ठ ज्ञानोश्वरांपासून ते तुकारामापर्यंत संतांच्या साहित्याचा अभ्यास केल्यास असे दिसते की, 'जगाच्या कल्याणा संतांच्या विभुती' हे आपणास ज्ञात आहे. संतसाहित्य आणि समाजप्रबोधन हे एक अतुट नाते आहे. समाजप्रबोधन हे मानवी मूल्यांना केंद्रस्थानी मानणारे प्रयोजन आहे. मराठी संत साहित्य हे मूळातच समाजप्रबोधानांच्या प्रेरणेतून निर्माण झाले आहे. संत साहित्यातील समाजप्रबोधनामागे व्यवस्था परिवर्तन हे अंतिम ध्येय होते.

तेराव्या शतकातील संत ज्ञानेश्वरांनी समाजप्रबोधनाचा काही प्रमाणात विचार मांडला होता. त्यातून ते काही अंशी समतेचा आग्रह धरतात "म्हणोनि कूळ जाती वर्ण| हे आवघेचि अकारण||" अशा सौम्य स्वरुपात का असेना, ज्ञानेश्वर वर्णव्यवस्था नाकारतात; पण तिच्या विरोधात बंडात्मक पवित्रा घेताना दिसत नाहीत. गं.बा. सरदार म्हणतात, "ज्ञानेश्वरांनी वैदिक परंपरेला श्रुतिस्मृतिपुराणोक्त धर्माला प्रमाण मानले होते. श्रुतीला तर ते साक्षात 'माउली' म्हणतात". विषमताधारक समग समाजव्यवस्था बदलण्यासाठी ते बंडखोर भूमिका घेताना दिसत नाहीत. त्यामुळे ज्ञानेश्वरांचे समाजप्रबोधन हे मर्यादित स्वरुपाचे ठरते.

संत साहित्यामध्ये खऱ्या अर्थाने तुकारामांच्या कवितेमध्ये सामाजिक बंड व समाजप्रबोधन पाहयला मिळते. त्यांनी आपले संपूर्ण आयुष्य हे समाजप्रबोधन कार्याला वाहून घेतले होते. धर्म सुधारणेच्या माध्यमातून ते समाजसुधारणेचेच कार्य करताना दिसतात. समाजोद्वार हेच त्यांचे जीवित कार्य बनले होते. त्यांच्या समाजप्रबोधनाचा रोख हा विठ्ठल भक्तीपेक्षा अधिक सामाजिक समतेसाठी दिसतो.

तुकाराम आपली सबंध अभंगरचना ही समाजप्रबोधनाच्या हेतूनेच करताना दिसतात. त्यांची कविता विविध सामाजिक जाणिवा प्रकट करणारी आहे. सतराव्या शतकातील सामाजिक जीवनाचा विविधांगी आलेखच त्यांच्या कवितेतून प्रकट झालेला आहे. तुकारामांचे समाजजागृतीपर व प्रबोधनपर 'अभंग' या दृष्टीने महत्त्वपूर्ण आहेत. त्यांनी या अभंगाच्या माध्यमातून, आपला व्यवस्था परिवर्तनाचा विचार प्रभावीपणे मांडला आहे. आपल्या कवितेच्या माध्यातून शब्द सामर्थ्याच्या जोरावर सबंध भ्रष्ट समाजव्यवस्था बदलण्याचा आत्मविश्वास तुकारामांना होता. म्हणूनच ते म्हणतात, "आम्हां घरी धन शब्दांचीच रत्ने| शब्दांचीच शस्त्रे यत्ने करूं| शब्दची आमुच्या जीवांचे जीवन | शब्दे वाटूं धन जनलोकां ||" समाजजागृती व समाजप्रबोधनासाठी ते आपल्या कवितेचा वापर शस्त्राप्रमाणे करु, असा स्पष्ट इशाराच येथे देतात. तुकाराम एक प्रकारे आपल्या जीवनमार्गाची दिशाच स्पष्ट करतात. आपले आयुष्य हे केवळ समाजप्रबोधनासाठी व जनकल्याणासाठीच समर्पित केल्याचा निर्धार व्यक्त करतात.

संत साहित्याची प्रेरणा :-

बारा-तेराव्या शतकात महानुभाव – वारकरी – दत्त आणि समर्थ संप्रदाय होते. त्याचबरोबर अनेक लहान महान पंथ व संप्रदाय कार्यरत होते. त्यामुळे एक प्रकारची पंथ-संप्रदायाची अराजकता माजली होती.

चित्रपट समजून घेताना

तेजस चव्हाण

प्रस्तावना

चित्रपट हा एक दृक-श्राव्य कलाप्रकार आहे. चित्रपट आपण नुसता बघत नसतो, तर ऐकतही असतो. सुरुवातीच्या काळात मनोरंजनासाठी चित्रपट पाहिले जात असत. विशेषत: मनोरंजनाच्याच हेतूने चित्रपट बनवले जात असत. आजही निखळ मनोरंजनाचा हेतू डोळ्यासमोर ठेऊनच चित्रपट बनवले जातात. परंतु कालपरत्वे चित्रपट निर्मितीमागील दृष्टिकोनात अमूलाग्र बदल झालेले पहावयास मिळतात. आज चित्रपट निरनिराळ्या कारणांसाठी बनवले जातात. प्रेक्षकांचाही चित्रपटाकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन बदलू लागला आहे. आज फक्त मनोरंजानासाठी प्रेक्षक चित्रपटाकडे वळत नाहीत. मनोरंजनाबरोबर आपले जगणे समृद्ध करणारे काहीतरी ज्ञानसंचित चित्रपटातून मिळावे, आपल्या जीवन जाणीवा प्रगल्भ व्हाव्यात, म्हणून प्रेक्षक चित्रपटाकडे आकृष्ट होतो. त्यामुळे आज मराठी भाषेबरोबरच इतरही भाषांमध्ये सामाजिक प्रश्नांना केंद्रस्थानी ठेऊन चित्रपट निर्मिती केली जाऊ लागली आहे. शहरांपासून खेड्यांपर्यंतचे तंत्रज्ञानाची थोडीफार ओळख असणारे तरुणही आपल्या नजरेतून भोवतालाकडे पाहू लागले आहेत. समाजातील दुर्लक्षित विषयांकडे नव्या नजरेने पाहू लागले आहेत. समाजातील दुर्लक्षित व्यथावेदनांकडे प्रेक्षकांचे लक्ष वेधण्याचे महत्त्वपूर्ण काम डॉक्युमेंटरी फिल्म, शॉर्टफिल्ममधून करत आहेत. अशा शॉर्टफिल्म, डॉक्युमेंटरी फिल्म क्षणार्धात प्रेक्षकांपर्यंत पोहचवणे प्रसारमाध्यमांमुळे सहजशक्य झाले आहे. स्वत:चे युट्युब चॅनेल सुरू करून एखादा लघुचित्रपट आपण क्षणार्धात सर्वांसाठी उपलब्ध करून देऊ शकतो. आज मोबाईलच्या माध्यमातून चांगले चित्रिकरण करता येते. व्हीडीओ इडिटींगची, साऊंड मिक्सींगसारखी ॲपलिकेशन गुगल प्लेस्टोअरवर निशुल्क उपलब्ध आहेत. त्यांच्या उपयोगातून मोबाईलवरही एकादा लघुचित्रपट बनवणे सहजशक्य झाले आहे. माध्यमांच्या गतिशील क्रांतीमुळे चित्रपट निर्मितीपासून प्रदर्शनापर्यंतचा पारंपरिक प्रवास आज बदलू लागला आहे.

गेल्या चार-सहा दशकात भारतामध्ये चित्रपट उद्योगात झपाट्याने वाढ झाली आहे. त्यामुळे चित्रपट क्षेत्रांशी निगडित असलेल्या अभिनय, दिग्दर्शन, पटकथा लेखन, छायाचित्रण, संकलन, ध्वनीमुद्रण, संगीत, नृत्य दिग्दर्शन, ग्राफिक्स, इडिटींग, वेशभूषा, केशभूषा, साहसी दृश्ये, व्यवस्थापन यासारख्या विभागांमध्ये करिअरच्या उत्तम संधी उपलब्ध झाल्या आहेत. एका चित्रपटामुळे किमान तीनशे ते चारशे लोकांना चित्रपटाशी संबंधित निरनिराळ्या स्वरूपाचा रोजगार उपलब्ध होतो. म्हणजेच आजघडीला देशातील लाखो लोकांना रोजगार निर्माण करून देण्याची क्षमता चित्रपट क्षेत्रामध्ये असलेली दिसते.

चित्रपटाची निर्मितीप्रक्रिया

कोणताही चित्रपट आपण चित्रपटगृहामध्ये किंवा टिव्हीसमोर बसून अडीच-तीन तास बघत असतो. परंतु हा अडीच-तीन तासाचा चित्रपट बनवण्यासाठी किमान एक ते दिड वर्षाचा कालावधी लागत असतो. चित्रपटाच्या निर्मितीशी संबंधित विविध विभागामध्ये (युनिटमध्ये) शेकडो लोक यासाठी झटत असतात. रात्रंदिवस राबत असतात. मग कुठे प्रेक्षकांना खिळवून ठेवणारा अडीच-तीन तासाचा चित्रपट आकाराला येतो. म्हणजेच यावरून आपणास असे म्हणता येईल की, चित्रपट हा ललित साहित्याप्रमाणे एकट्याची निर्मिती असणारा कलाप्रकार नाही. (अपवाद नाटक). चित्रपटाच्या निर्मितीप्रक्रियेत एकापेक्षा जास्त लोकांचा / कलाकारांचा सहभाग असल्याने तो एक सामूहिक कलाप्रकार आहे.

चित्रपटाच्या निर्मिती प्रक्रियेत दिग्दर्शक सगळ्यात महत्त्वाची भूमिका बजावत असतो. चित्रपटाशी निगडीत प्रत्येक घटकाला एका सूत्रात बांधून ठेवण्याचे काम दिग्दर्शक करत असतो. एकाद्या जहाजाच्या कॅप्टनप्रमाणे तो आपली भूमिका पार पाडत असतो. त्याला अपेक्षित असणारा चित्रपट तो सगळ्यांच्या सहकार्यातून पडद्यावर साकारत असतो. त्यासाठी सर्वप्रथम तो कथानकाचा शोध घेतो. एकदा का दिग्दर्शकाच्या हातात सशक्त कथानक पडले, की मग त्याच्या डोक्यात दृश्य रूपात चित्रपट आकारण्यास सुरुवात होते. खरे तर या टप्प्यावर कामाच्या आखणीत दिग्दर्शकाला खूप मोठी कसरत करावी लागत असते. एकावेळी त्याची दोन अंगे कामाला लागलेली असतात. एक कलात्मक अंग; तर दुसरे व्यावसायिक अंग. चित्रपटाच्या पडद्यावर आणण्यासाठी आर्थिक बाजू अंगावर घेणारा निर्माता शोधणे, आवश्यक युनिटची (विभागांची) जुळवाजुळव करणे, सहाय्यक दिग्दर्शन, संगितकार, गीतकार, संकलन (इडिटर), छायाचित्रण (सिनेमॅटोग्राफर), नृत्यदिग्दर्शन (कोरिओग्राफर), ध्वनीमुद्रण (साऊंड इंजिनियर) यासारख्या कामांसाठी योग्य लोकांची निवड करणे आदी कामे दिग्दर्शकाला करावी लागत असतात. यासाठी तो आपल्यातील व्यावसायिक अंग उपयोगात आणतो. तर डोक्यातील चित्रपट कल्पकतेने पडद्यावर साकार करण्यासाठी तो आपल्या कलात्मक अंगाचा वापर करतो.

दिग्दर्शक जेव्हा एखादी कथा वाचत असतो, तेव्हा तो कल्पकतेने कथेतील शब्दांच्या जागी दृश्ये उभी करत असतो. ही दृश्ये पडद्यावर साकारण्यासाठी चित्रपट निर्मितीची पहिली पायरी म्हणून कथेच्या अधारे पटकथेचे व संवादाचे लेखन करणे

RESEARCH JOURNEY International Multidisciplinary E-Research Journal **ISSN : 2348-7143**
Impact Factor (SJIF) - 6.261 | Special Issue 162-C : Women Empowerment & Scientific Change **March 2019**

भटक्या विमुक्त जमातीतील महिलांची स्थिती – एक दृष्टीक्षेप

12

श्रीमती संध्या जयसिंग माने
सहाय्यक प्राध्यापक
ए.एस.सी. कॉलेज, रामानंदनगर (बुर्ली), ता. पलूस, जि. सांगली-४१६३०८
डॉ. विजय जयसिंग माने
सहाय्यक प्राध्यापक
वाय.सी. कॉलेज ऑफ सोषल वर्क, जकातवाडी, सातारा-४१५००२

प्रस्तावना :

भारतीय समाजव्यवस्था ही जातीव्यवस्थेवर व वर्ण व्यवस्थेवर आधारलेली आहे. ब्राह्मण, क्षत्रिय, वैष्य व क्षुद्र या चार वर्णानुसार श्रमाचे **विभाजन करण्यात** आले आहे. अशा वर्ण अवस्थेवर, जाती व्यवस्थेवर आधारलेल्या समाजव्यवस्थेत प्रत्येक जाती-जमातींची एक स्वतंत्र **रूढी -परंपरा** असलेली दिसून येते. स्त्री व पुरूषहे दोन घटकमिळून जो समाज तयार होतो त्या समाजात वर्णव्यवस्था, जाती व्यवस्थांमुळे स्त्री **मग ती सवर्ण** असो की मागास तिचे स्थान हे दुय्यम, कनिष्ठ मानले जाते. गुलामागिरीचे व मागासलेपणाचे कारण आज ही धर्मव्यवस्था व **जातीव्यवस्था** हेच आढळते.

एकंदरीतच जातीव्यवस्था, वर्णव्यवस्था, धर्मव्यवस्था **व त्या अनुसरून** असणारी प्रथा, परंपरा, रूढी, संकेत व त्यावर **आधारीत** असणारी विषमतावादी समाजव्यवस्था ही एकूणच 'स्त्री' या **मानवजातीच्या** विकासास मारक ठरत आली आहे. त्यातही प्राधान्याने **महिलांच्या** गुलामगिरीचे व मागासलेपणाचे भाग हा भटक्या विमुक्त **समाजात जास्त** दिसतो.

भटके विमुक्त :

नैसर्गिक आपत्तीमुळे मानवी स्थलांतर प्राचीन काळापासून **सातत्याने होत** राहिले. स्थलांतर होण्याची ही घटना मानवी भटकंतीची **पहिली पायरी** होय. मात्र विज्ञान, तंत्रज्ञानाच्या, शिक्षणाच्या प्रगतीने **मानव ठिक**-ठिकाणी कायमस्वरूपी स्थिर झाला. नैसर्गिक आपत्तीतून **निर्माण झालेली** भटकंती ही तात्कालीन स्वरूपाची समजली जाते

युद्ध, व्यापार, धार्मिक व सामाजिक बहिष्कार या घटकांचा **स्विकार करता** स्वरक्षणासाठी व स्वत:च्या अस्तित्वासाठी स्थलांतराचा **मार्ग स्विकारावा** लागला उपजिविकेसाठी पुढील काळात त्यांना **भटकंतीचे** जीवन जगावे लागले. त्यातून पुढे काही भटक्या जमातींची **किंवा भटक्या** समूहाची निर्मिती झाली असावी. ही उत्पत्ती **प्राचीन काळापासून** ते अलिकडच्या या देशातील इंग्रजी सत्तेपर्यंत चालत **आलेली** दिसून येते.

गुन्हेगारी कायदा :

१८७१ साली या देषात ब्रिटिशांनी गुन्हेगारी कायद्याची निर्मिती **केली आणि** देशातील १९८ भटक्या जमातींना गुन्हेगार जमाती म्हणून **जाहीर केले** व या जमातीच्या लोकांना बंदिस्त तीन तारेच्या कुंपणात **डांबून ठेवल्याने** आपले जीवन हे त्यांना पारतंत्र्याप्रमाणे जगावे लागू **लागले.**

पुढे या गुन्हेगारी बंदिस्त केलेल्या वसाहतींना १९४७ मध्ये भारत **स्वतंत्र** झाल्यानंतर त्यांची या तीन तारेतून जीवन मुक्तता होण्यासाठी **१९५२** साल उजडावे लागले. ८१ वर्षी अस्तित्वात असलेला ही **गुन्हेगार** जमातींना विमुक्त संबोधले जाऊ लागले. गुन्हेगारी कायद्यातून **व** वसाहतीतून हे लोक मुक्त झाले तरी त्यांच्याकडे पाहण्याचा गावगाड्याचा किंवा प्रस्थापित जातींच्या लोकांचा दृष्टिकोन मात्र बदलला नाही. इग्रजांनी या भटक्या विमुक्तांच्या भोवती निर्माण केलेले संषयाचे वर्तुळ भारतीय समाज मानसावर तसेच असल्याचे जाणवते.

अर्थातच या भटक्या विमुक्त जमातीतील होणारे स्त्रीयांचे हाल, अन्याय, अत्याचार हे त्याच्या जमाती अंतर्गत व ते ज्या समाज व्यवस्थेत जगतात त्या एकुणच समाजव्यवस्थेत नाहीसे झालेली नाहीत.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर :

भारतीय राज्यघटनेचे शिल्पकार डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी भारतीय स्वातंत्र्यप्राप्तीनंतर भारताची राज्यघटना लिहली. स्वातंत्र्य, समता, बंधुता या तत्वांची विषमतावादीसमाजव्यवस्थेत राज्यघटनेमध्ये विविध तरतुदीच्या आधारे मागासलेल्या समाजाच्या विकासाबरोबरच, स्त्री-पुरूष समानता, स्त्री अत्याचार निर्मूलन, स्त्रीविकास यासंबंध विविध कायदे समाजात प्रस्थापित केले.

६ भटक्या विमुक्त स्त्रिया:-

स्त्री मग ती कोणत्याही समाजातील असो तिच्याकडे पाहण्याचा दृष्टिकोन हा पुरूषसत्ताक प्रधान व्यवस्थेचा हा दुय्यम, कनिष्ठ, उपभोग्य वस्तू, चूल व मूल या दोन गोष्टीपुरती मर्यादित असणारी अशी पाहीली जाते. सवर्ण समाजातील स्त्रीयांपेक्षा मागास, भटक्या विमुक्त स्त्रीयांवर कौटुंबिक, सामाजिक, आर्थिक अत्याचार, अन्याय अधिक प्रमाणात होताना दिसतात. अज्ञान, अंधश्रद्धा, रूढी-परंपरा, दारिद्रय यांच्या गर्तेत अडकलेल्या या जमातीतील स्त्रियांना 'माणूस' म्हणूनही स्थान नाही.

भटक्या विमुक्त जाती व जमातीतील स्त्रियांच्या बाबतीत तिला या समाजामध्ये जन्मत:च अशुभ मानले जाते. स्त्री जन्मत: तिच्यावर घडणाऱ्या दुय्यम, कनिष्ठ, परावलंबीत्वाच्या संस्कारामुळे ती स्वत:ला त्या दृष्टीनेच लेखते. साधारण भटक्या-विमुक्त स्त्रीया ज्या वातावरणात, अवस्थेत राहतात वाढतात, जगतात व समस्यांना तोंड देतात त्या पाठीमागे प्रामुख्याने पुढील काही कारणे अभ्यासणे महत्वाचे ठरते.

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.261, (CIF) - 3.452(2015), (GIF)-0.676 (2013)
Special Issue 164 - Mahatma Gandhi's Thoughts & Its Present Relevance
UGC Approved Journal
ISSN : 2348-7143
March-2019

महात्मा गांधीजींचा स्त्री विषयक दृष्टीकोन आणि आजची स्थिती

13

श्रीमती संध्या जयसिंग माने
सहाय्यक प्राध्यापक, राज्यशास्त्र विभाग,
ए.एस.सी. कॉलेज, रामानंदनगर (बुर्ली)
ता. पलूस, जि. सांगली, ४१६ ३०८
मोबाईल नं. ८८३०३०६२४१
Email.ID – sandhyamanesmk@gmail.com

प्रस्तावना:–

१९४७ मध्ये भारत देश इंग्रजाच्या परकीय राजवटीतून मुक्त झाला, स्वतंत्र झाला. भारतामध्ये असणारे अनेक विविध जाती, धर्म, भाषा, पंथ त्याच्या असणाऱ्या अनेक अनिष्ठ चालीरिती – रिवाज, प्रथा परंपरा तसेच आर्थिक, शैक्षणिक दारिद्रय व स्त्रीयांना गुलाम समजणारी पुरुषसत्ताक संस्कृतीची मनोवृत्ती अशी आर्थिक – सामाजिक – शैक्षणिक स्तरावर असणारी सामाजिक विषमता अशा भारताच्या एकूणच असणाऱ्या असमान परिस्थितीवर पारंतत्र्याच्या बेडयाची श्रृखंला तोडण्याचे काम सर्व भारतीयांना एकत्र घेऊन करण्याचे महान कार्य भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीच्या अखेरच्या तीन दशकात एका विलक्षण व्यक्तिमत्वाने केले ते म्हणजे महात्मा गांधी. मोहनदास करमचंद गांधी यांनी स्वातंत्र्य प्राप्तीसाठी जे जे प्रयत्न केले, त्यामागे त्यांची अखंड भारत हीच भूमिका होती.

महात्मा गांधीनी भारतीय स्वातंत्र्यलढयाच्या माध्यमातून संपूर्ण भारतातच नव्हे तर जगाला सत्य, अहिंसा, सत्याग्रह याचा मूलमंत्र स्वत:च्या आचार – विचार व कृतीतून दिला. वैचारिक भूमिका मांडून त्यांची प्रत्यक्षात अंमलबजावणी व त्याद्वारे समाजात संदेश ही त्यांच्या कर्तृत्वाची भूमिका सर्वांनाच विचारात पाडणारी होती. गांधीजीनी फक्त स्वातंत्र्यलढयाबाबत आपली भूमिका मांडली नाही तर त्यांनी आपले स्त्री–पुरुष समानता, अस्पृश्यता, शिक्षण, भारतीय संस्कृती, एकात्मता, पर्यावरण, आर्थिक, सामाजिक, राजकीय विषयक विचार असे अनेक संदर्भात आपले विचार व्यक्त केले. ग्रंथलेखन केले.

भारतीय स्वातंत्र्यलढयाची त्याची असणारी भूमिका आपणा सर्वांना सर्वज्ञात आहे. परंतु त्यांचे एकूणच भारतीय समाजव्यवस्थेचा केलेला अभ्यास व त्यातून त्यांनी स्त्री विषयक व्यक्त केलेले विचार हे आजच्या असणाऱ्या एकूणच सामाजिक स्थितीमध्ये किती गरजेचे आहे. याचा उहापोह करण्याच्या दृष्टिने या लेखाची मांडणी करण्यात आली आहे.

महात्मा गांधीचे स्त्रीविषयक विचार :–

महात्मा गांधीनी स्वातंत्र्यलढा ज्या सत्य, अहिंसा, सत्याग्रह या तत्वांना धरून यशस्वी केला. त्याचबरोबर त्याचा सामाजिक पातळीवरही स्त्री–पुरुष समानतेचा लढा, अस्पृश्यतेविरोधचा लढा या तत्वांना धरून होता. स्वातंत्र्याच्या लढयामध्ये मीठ सत्याग्रहाचा लढा, सविनय कायदेभंगाला लढा, चले जावचा लढा असा स्वातंत्र्यलढयाचा संग्राम ग्रामीण–शहरी भागातील महिला, मुलींनी, पुरूषाच्या खांदयाला खांदा लावून लढला यांचे श्रेय महात्मा गांधीना जाते. स्त्री–पुरुष समानतेचा, स्वातंत्र्याचा, हक्काचा लढा महात्मा गांधीनी या स्वातंत्र्य संग्रामाद्वारे समाजाला दिला. परंतु याचबरोबर महात्मा गांधी सामाजिक चळवळीचा लढाही सुरू ठेवलेला आपणांस दिसतो. राष्ट्रीय स्वातंत्र्य लढयामध्ये स्त्री–पुरुषाच्या बरोबरीने कार्य करीत असताना एक प्रकारचा आत्मविश्वास, धैर्य आणि स्वंयजबाबदारीची जाणीव झाली. स्त्रियांचा सहभाग वाढला. याच बरोबर त्याचा

Research Journal of India / Vol. 5 / Issue 1 / Oct. 2018 / ISSN 2349-9370/ 29

14

Eye Phone
(Activating mobile phones with your eyes)

Miss. Sonali Rajaram Chavan
M.Sc. (Comp.)
Department of Computer Application
Rayat Shikshan Sanstha's
Arts, Science and Commerce College, Ramanandnagar (Burli)

Abstract-:

The EyePhone is a new type of Mobile phones released by momcrop (momcrop is a continuation of an earlier company that created robots momcrop is a such a friendly Robot company which created robot Santa Claus) one of the products of mom Store in 3010. It is called an Eyephone because it is located in Eyes of its user and displays a screen in front of them.

As smart phones evolve researchers are studying new techniques to ease the human-mobile interaction. We propose Eyephone is a novel "hand-free" interfacing system capable of driving mobile applications/functions using only the users eye movement across the phones display using the camera mounted on the front of the phone , more specifically, machine learning algorithms are used in two ways, First is track the eye and infer its position on the mobile phone display as a user views a particular application and second is to detect Eye blinks that emulate mouse clicks to activate the target application under view. We present a prototype implementation of EyePhone on a Nokia N810, which is capable of tracking the position of the eye on the display, mapping these positions to an application that is activated by a wink. At no time does the user have to physically touch the phone display. TheEyephone has a lot of applications, such as twit and can even make phone calls. Soon everyone become addicted to their new Eyephones. TheEyephone is multi-function electronic device that's inserted into the eye (the earpiece goes into the ear).Eyephone is sold by momCrop.Among other things; it can be used to send and receive Twits, record videos and publish videos on the internet. It even functions as a phone! The EyePhone records everything the user sees and hears.

Keywords-:
Human-Phone Interaction, Mobile Sensing Systems, Machine Learning, Mobile Phones

Introduction-:

HCI (Human-Computer Interaction) is the study of how people interact with computers and to what extent (limit) computers are or are not developed for successful interaction with human beings. Human-Computer Interaction (HCI) researchers and phone vendors are continuously searching for new approaches to reduce the effort users when accessing applications onlimited form factor devices such as mobile phones.

HPI (Human Phone Interaction) Evaluation-:1) Keypad (1983), 2) TouchScreen (1993), 3) Trackball (2006), 4) Voice Operated (2010). And upcoming in HPI is EyePhone controlling phone by human eyes is that all Human Phone Interaction Evaluation most all users like and friendly communication technology is touch screen and this technologyintroduced with first time in market Apple iPhone and then recently followed by all other major vendors , such as Nokia,HTC, Micromax and so on companies the Touch screen has changed the way of people interact with their mobile phones because it provides an intuitive way to perform action using the movement of one or more fingers on the display(e.g.. pinching a photo to zoom in and out, or panning to move a map)

We propose EyePhone, the first system capable of tracking a user's eye and mapping its current position on the display to a function or application on the phone using the phone's

श्रमसंस्कृती आणि महानगरीय कविता

तेजस चव्हाण

15

प्रस्तुत निबंधामध्ये महानगरीय कवितेतून व्यक्त झालेल्या श्रमसंस्कृतीची रूपे पडताळून पाहण्याचा मानस आहे. मराठी भाषक समूहाची महानगरातील श्रमसंस्कृती तपासताना; सुरुवातीस श्रमसंस्कृतीचे मूळ स्त्रोत विचारात घेणे आवश्यक वाटते. मानव हा समाजशील प्राणी असल्याने तो समूहाने, गटागटाने राहतो. या समूहाची पूर्वअवस्था म्हणजे टोळ्या होय. सुरुवातीच्या काळात टोळ्याटोळ्याने राहणाऱ्या माणसाने पाण्याच्या स्त्रोतांशेजारी वस्ती केली. कालांतराने त्याने शेती कसण्याचे कौशल्य आत्मसात करून शेती करण्यास प्रारंभ केला. यातून शेतकरी, शेतमजूर, शेतीशी निगडित कामे करणारे बलुतेदार, पारंपरिक व्यवसायिक निर्माण झाले. शेती हाच एकमेव जगण्याचा आधार असल्याने शेतीला केंद्रस्थानी ठेवत पाटील, कुलकर्णी, सुतार, कुंभार, लोहार, चांभार, ढोर, महार, परीट, न्हावी, साळी, माळी, कोष्टी, बेलदार, वडार हे सारे गावगाड्याचे घटकशेतीशी निगडित परंपरागत कामधंदा करत श्रमसंस्कृतीची जोपासना करत असत. पुढे आंग्ल संपर्कामुळे व औद्योगिक क्रांतीमुळे शहरांना महत्त्व येत गेले. शहरे व्यापार उद्योगाची केंद्रे बनली. परिणामी कोकण, खानदेश, विदर्भ, मराठवाडा अशा खेड्यापाड्यात पांगलेल्या मराठी भाषिक समूहातील तळाबुडीचे लोक रोजगारासाठी शहरात येऊन धडकू लागले. दुष्काळ, नैसर्गिक अरिष्ट्ये, शोषणाला नकार, भांडवलशाहीच्या दाबातून पारंपरिक व्यवसाय बुडाल्याने पोटार्थी कष्टकरी लोक रोजगार-धंद्याच्या आशेने, नशीब काढण्यासाठी महानगरांच्या निवाऱ्याला आले. येताना ह्या लोकांनी आपआपल्या प्रदेशनिष्ठ संवेदना, जीवन धारणा, जीवनमूल्ये, जगण्याच्या पद्धती सोबत आणल्या होत्या. यामध्ये परप्रांतीयांची संख्याही विपुल होती. परंतु महानगरामध्ये आल्यानंतर ह्या सगळ्या जीवन धारणा कुचकामी ठरल्या. सत्तेचे राजकारण, भांडवलशाही, शोषण, शोषक-शोषितांचे वर्गीय संबंध, युनियनचे राजकारण, गुन्हेगारी, जगण्यातील असाह्यता, उद्विग्नता, अर्थशून्यता अशी महानगरातील श्रमाच्या भोवतीची अक्राळविक्राळ रूपे साहित्यातून उमटू लागलेली दिसतात.

महानगरीय साहित्य म्हणून आपण ज्या साहित्याकडे बघतो त्यातील बऱ्यापैकी साहित्य हे 'मुंबई' या महानगराचेच जीवनवास्तव मांडणारे आहे. सुरुवातीच्या काळात मुंबई हेच एकमेव रोजगार निर्माण करून देणारे आणि सगळ्यांना सामावून घेणारे शहर होते. त्यामुळे अगदी सुरुवातीच्या मुंबईविषयी, तेथील रोजगाराच्या उपलब्धतेविषयी पठ्ठे बापूराव लिहितात, 'मुंबई नगरी बडी बाका। जशी रावणाची लंका। वाजतो डंका-डंका चहुमुलुखी... मुंबई नगरी सदा तरनी व्यापार चाले मनभरुनी' अशा शब्दात मुंबईच्या देखणेपणाचे वर्णन पठ्ठे बापूराव करतात. मुंबईच्या विलोभनियतेचे चित्रण आपल्या नखरेल लावणीतून ते मुंबईतील रोजगाराच्या भरभराटीचे वर्णन करतात. परंतु, कालपरत्वे मुंबईचे हे विलोभनीय रूप बदलले. वाटेगावासारख्या खेड्यातून मुंबईला पोट भरण्यासाठी आलेले अण्णा भाऊ साठे मुंबईचे वास्तवदर्शी रूप स्व-अनुभवातून उभारतात. मुंबईच्या धकाधकीच्या व दाहक जीवनाचे

16

हिंदी अनूदित नाटक साहित्य की प्रवृत्तियाँ

श्री नितीन हिंदुराव कुंभार

'काव्येषु नाटक रम्यं नाटकांत कवित्वम्' अर्थात् नाटक काव्यकला का सर्वश्रेष्ठ अंग है। भारतीय साहित्य में नाट्य साहित्य विधा अतिप्राचीन है। वैदिक काल से ही नाट्य साहित्य का उल्लेख मिलता है। संस्कृत में नाट्य साहित्य का अनवरत सर्जन होता रहा, परंतु हिंदी में मौलिक नाट्य साहित्य का उद्भव 19 वहीं शताब्दी में माना जाता है।

19 वीं शताब्दी के भारतेंदु युग से हिंदी में मौलिक नाटकों का सर्जन स्वीकार किया गया है, परंतु इसी युग में नाटकों के अनुवाद की प्रवृत्ति दिखाई देती है। क्योंकि स्वयं भारतेंदु ने आरंभ में नाटकों का अनुवाद ही किया था। इस दृष्टि से 'रत्नावली', 'प्रवास', 'प्रबोध चन्द्रोदय', 'धनंजय - विजय', 'दुर्लभ बन्धु' आदि उल्लेखनीय अनूदित नाट्य कृतियाँ मानी जा सकती हैं। भारतेंदु की 18 नाट्य कृतियों में से 7 अनुदित रचनाएँ हैं। भारतेंदु युग के पं. प्रतापनारायण मिश्र द्वारा 'अभिज्ञानशाकुन्तलम' का स्वतंत्र अनुवाद, बालकृष्ण भट्ट - के द्वारा 'शर्मिष्ठा' और 'पद्मावती' का हिंदी अनुवाद उल्लेखनीय रहा है।

स्वातंत्र्य पूर्व युग में सुसंस्कृत और परिमार्जित नाटकों का सर्जन अपेक्षाकृत कम रहा, क्योंकि वैसा रंगमंच और दर्शक की रुचि नहीं थी। परंतु आजाजी के बाद नाट्य सर्जन स्पष्ट रूप से देखा जा सकता है। फिर भी हिंदी भाषा में मंचोपयोगी अच्छे नाटकों का अभाव ही रहा। इसलिए विकसित हिंदी रंगमंच के लिए नाटककार सक्रिय हुए और मौलिक नाटकों के आलेख तैयार किए जाने लगे, तो दूसरी ओर एक ऐसा भी वर्ग सक्रिय हुआ जिसने विभिन्न भारतीय भाषाओं के श्रेष्ठ नाटकों का और विदेशी भाषाओं के अच्छे मंचीय नाटकों के अनुवाद प्रस्तुत किए। अतः स्पष्ट रूप से हिंदी रंगमंच पर मौलिक नाटकों की अपेक्षा अनूदित नाटक ही खेले जाते रहें। अनुवाद के इस क्रम में भारत की विभिन्न भाषाएँ तथा विदेशी भाषाओं में से श्रेष्ठ नाटकों को छानकर अनुवाद करने का प्रक्रिया शुरू हुई। इस प्रकार साठोत्तर के बाद अनेक श्रेष्ठ हिंदी अनुवाद सामने आते रहें। अनूदित हिंदी नाटकों ने हिंदी रंगमंच की सक्रियता बनाए रखने में काफी भूमिका निभाई है। प्रारंभ में हिंदी रंगमंच की तुलना में बंगला और मराठी का रंगमंच काफी विकसित और गतिशील रहा। इसलिए भारतीय भाषाओं में से सर्वाधिक अनुवाद बंगला और मराठी से होते रहे हैं। तो दूसरी ओर भारत पर अंग्रेजी अधिपत्य के कारण अंग्रेज़ी और पाश्चात्य साहित्य के प्रभाव के कारण पाश्चात्य भाषाओं से नाट्य साहित्य का हिंदी अनुवाद करने की परंपरा बढ़ती चली गयी। अतः इन दोनों क्षेत्रों में अनुवाद का कार्य उल्लेखनीय रहा है। अध्ययन की सुविधा के लिए हम हिंदी अनूदित नाट्य साहित्य का दो भाषाओं

EOI 10.11229/researchdirections/May19/28
ISSN NO – 2321-5488 UGC Journal. No. 45489 Impact Factor – 5.11
Vol: 7 Issue: 1 May 2019

PREPARING STUDENTS AS A BETTER CITIZENS (A BOON OF SOCIETY) THROUGH VALUES IN HIGHER EDUCATION

17

V. B. Patil[1] U. S. Shelke[2]
Art's, Science & Commerce College,Ramanandnagar [Burli],
Tal: Palus, Dist: Sangli-416 308. [Ms] India.

Abstract

This quote is self sufficient to highlight the importance of "Value- education". It is values that makes a person complete. In fact the goal of education cannot be achieved without inculcating appropriate values in our generation and it is this very belief that makes us take this topic on "Value – education" as an important tool to polish our students.

The word education has its origin in Latin word ***'educatum'*** composed of two terms 'E' and 'Duco' E implies a progress from inward to outward while 'Duco' means developing or progressing. In its most literal sense, therefore education means becoming developed or progressing from inside to outside. Education thus is the process of developing the inner abilities and powers of an individual. The term is also often connected with the Latin 'educere', meaning of propulsion from the internal to the external. This Latin term means to educate through a change brought about by practice or uses. In this manner, education implies some kind of change for the better in a person. By Indian approach education is one which gives a sterling character to an individual and readers him useful for the word.

Key words: Values in education, Intellectual, Emotional, Aesthetic, Spiritual

Introduction

The higher education has become more importance of values in the education system we all are responsible citizens for the state. The corruption becomes rampant and the economy is crippled. For that we have to introduce Value-Education in Higher Education Institute. The educators must thought about character and value education. Than the researcher search for the appropriate medium that students must get value education, but also did not remain completely value-neutral. The clarification of values, way educators thought about value in the education.

The values in education is related with the total personality development of the of the individual – Intellectual, Social, Emotional, Aesthetic, Moral, and Spiritual.

It involves developing sensitivity to the good, higher education being basically concerned with our strength –*the youth* can play a vital role in imparting the eminent 'Values 'to our students. We need to inculcate these in our students without which development of a nation would be at stake.

Value –Education in the Current Scenario

The value in the education has been debated and topic for discussion in the primary and secondary educational level, than the Higher Education in India. Adverse effect of media is increasingly perceived in the minds of youth, consumerism and blind-competitions have distorted the outlook of humanity, and we urgently feel the need of Value Education in Higher Education Institute. UGC has felt to introduce Value Education in Higher Education